

VERTYBĖS: KONFLIKTAS AR KOEGZISTENCIJA

Viena penktadienį po Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto stogu rinkosi jaunieji Lietuvos sociologai, filologai, vadybininkai, teologai, teisininkai, architektai, filosofai (ir ne tik), nusprendę vieną kartą susėsti kartu ir pasišnekučiuoti, kas gi pagaliau yra vertinga dabarties gyvenime šių dienų studentijos akimis. O kad šis pasibuvimas įgytų tinkamą opiniją, nebuvo pamiršta ir žodžių galybės reikšmė – studentų mokslinė konferencija oficialiai vadinosi "Vertybės: konfliktas ar koegzistencija".

Septyniolika pranešimų, septyniolika aspektų, kuriais buvo pažvelgta į vertybes, jų konfliktiškai koegzistuojančias sandūras. "Vertybės – užkoduota socialinė informacija", – girdėjome sakant vieną pranešimą. Kultūrinė aplinka – nusistovėjusių vertybių kodeksas, įgalinantis šiandienę komunikaciją, – tikslino kitas. Rodos – paprasčiausiai. Susipažinai su visuomenės normomis – ir gyveni be rūpesčių, ypač, jeigu istoriškai susiformavusi kultūrinė aplinka mažai kinta. Tačiau konferencijoje girdėti pranešimai vertė iš naujo permąstyti šias nuostatas: mat vienur įsiskaknijusios normos palengvina bendravimą, o kitur jos tampa Prokrusto lova ar net patologija. Štai kad ir kultūriškai nulemtas vyrų ir moterų pasiskirstymas darbo rinkoje. Šiandienė situacija vargu ar atspindi tradiciją, pagal kurią moteris rūpinasi vaikais, o vyras – karjera ir materialine gerove. Arba įprasta bendravimo formulė "aš – tau, tu – man", kurios pageidauja socialinė sistema, bet kuri visiškai suardo prigimtinių tėvų ir vaikų ryšį šeimoje, paverčia jį savotišku socialiniu kontraktu. Tai tik keletas minčių iš sociologų V. Adomaitytės ir M. Vidugirytės (VDU) pranešimų, kuriuose į vertybes buvo pažvelgta per T. Parsons'o teorijų prizmę.

"Mada – laikinas proto užtemimas", – imponavo tezė iš trečio pranešėjo teksto. Gausėjantis neregistruotas santuokos, abortų, skyrybų toleravimas tarp jaunimo – statistiką iliustruojanti tikrovė, faktais perteikta A. Račkauskaitės (VDU), M. Jurčiukonio ir G. Kvietkausko (VU KHF) pasiūlytuose traktatuose. Kas tuomet mada, – ekonominio nuosmukio ar modernėjančios

visuomenės atspindys? "Antivertybės – naujas reiškinys dvasinėje lietuvių kultūroje", – tarsi atsakydami į panašius klausimus gilino šią problemą kiti konferencijos dalyviai. Tačiau ar galima vadinti antivertybėmis reiškinius, įgyjančius vis didesnę prioritetą tarp jaunimo? Gal belieka konstatuoti naujus faktus ir reiškinius, jų neišvengiamą buvimą. Galime jais piktintis ar nepripažinti, bet jie yra, su jais būtina skaitytis, tad gal tikslinga pažvelgti į juos iš visai netikėtos pusės? R. Pučetaite ir G. Dubauskienė (VU) įtikino pragmatinių ir dvasinių vertybių suderinamumu Jungtinėse Amerikos valstijose. "American dream" – tėra europiečių svajonė, realizuota naujojoje žemėje, kur natūralistiniai, savanaudiški poreikiai įgavo teigiamą atspalvį, o dvasinės vertybės tapo priemonėmis, siekiant pragmatinių, – teigė šio pranešimo autorės. Tad galbūt pas mus "vertybės nukainojamos tikrai dėl to, kad protingi žmonės sėdi, sudėję rankas", – savo pranešime svarstė V. Cucėnas (VU KHF), turėdamas galvoje situaciją Lietuvoje. XX a. – technikos amžius, tad ar nesugebantįs naudotis kompiuterine įranga žmogus nėra beraštis? Vadinasi, raštingiausieji – informatikai? Kuriamos informacinės programos atspindi visuomenės interesus. Kiek žinote humanistinių programų? – provokavo lietuvių iniciatyvą prelegentas. "Teisingą vertybės supratimą formuoja žmogaus sąžinė", – buvo prisimintas ir toks niuansas. Į sluoksnius susiskaldžiusi visuomenė skirtingai interpretuoja vertybes, tačiau moralinio aspekto tikslas nėra patenkinti privačius asmenų interesus; moralė pati savaime yra vertybė, pagal kurią turėtume matuoti savo gyvenimą, sampratos būsimas dvasininkas E. Jotkus. Žinoma, klaidzioti yra visuomet paprasčiau, tačiau būsimos architektės A. Dapkuvienės manymu, – tik žmogus, nebijantis išsiskirti iš minios tvirta ir originalia vertybių sistema, gali rasti kelią į laimę. Kas ir kaip jį saugo šiame kelyje? Šeima, bažnyčia, o gal baudžiamasis kodeksas? J. Stūronaitė (VU), svarstydamą, ar laisvės atėmimas garantuoja visuomenės vertybių apsaugą, pateikė teisės klasikų suformuluotą mintį, jog, reikalaujama vis

griežtesnių baudymų, visuomenės gimdo dar žiauresnes nusikaltėlių kartas; taigi vertybių sistema ne tik nėra apsaugoma, bet pasmerkiamą visiškai tolesnei degradacijai...

Prieštaringos nuomonės, skirtingos pozicijos, diskusijos ir ginčai, drauge stengtasi tapti viena, bet nevienareikšme vertybe.

Beveik visą konferencijos dieną sausakimša auditorija, gyva reakcija į pranešimus, diskusijos, persikėlusios į pertraukas, leido manyti, kad tema aktuali ne tik pranešėjams. Tad nuomonės iš auditorijos: Jūrate: "Atėjau paklausti, kaip mąsto kiti studentai, patiko, kad pranešėjai geba atsiboti nuo savo dalyko teorijos, turimas žinias pritaikyti vertybių problemai." Beatričė: "Paprastai vyrauja požiūris, kad studentai nesugeba išsakyti savo nuomonės, išklauso dėstytojo, o paskui iškalta su visais kableliais. Vykusi diskusija, argumentuoti atsakymai į klausimus parodė, kad ir gali, ir privalo būti kitaip"; tad gal jau dabar studentijos kontingentas pakitęs? Ir ne tik fakultete, kur vyko ši konferencija. Nors Irma ir Rasa akcentavo būtent šiam Vilniaus universitetui svarbią gyvybės kibirkstėlę, dinamišką renginį, o ne šiaip studentišką "bang'ą". "Jaunatviška atmosfera, o darbai atitiko mokslinį lygį. Pranešimais atsakyta į

klausimą, kas yra vertybė, o diskusijos iškėlė koegzistencijos, daugiaaspektiškumo momentus." Ingrida (dėstytoja): "Lygis studentiškas, bet patiko, kad klausimus buvo galima mesti į dėžutes, nes gal ne visi išdrįstų teirautis." Mindaugas ir Gediminas (pranešimų autoriai): "Mūsų sūkis – pasaulis priklauso mums. Praplėtėme savo pažinčių ratą, prie kavos puodelio pabendraavome su bendraminčiais teisininkais, kunigais, filosofais. Kaip ir visi, tikėjomės nustebinti savo darbu. Mūsų vertybių aukcionas turėjo atpalaiduoti pavargusią publiką."

Taigi konferencija pavyko, vadinas, įvyko gilesne, net mokslinės kokybės prasme ir organizatoriams, ir dalyviams, ir klausytojams. Gal nesudrebino penktadieninės Kauno padangės, bet leido atrasti vieniems kitus, pasidalyti susikaupusiomis problemomis. Neprieita prie vienos bendros išvados – konfliktas ar koegzistencija mums yra mūsų vertybės. Iš klausėme kitus, bet likome savimi, kad dar ne kartą nuomonės suburtų panašioms diskusijoms.

Neringa Veličkaitė

LINGVISTINIAI, LITERATŪRINIAI, DIDAKTINIAI TEKSTO ASPEKTAI

1998 m. lapkričio 26 – 27 dienomis Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete vyko tarptautinė mokslinė konferencija "Lingvistiniai, literatūriniai, didaktiniai teksto aspektai", kurioje pranešimus skaitė ne tik įvairių sričių Lietuvos kalbotyros ir literatūrologijos tyrinėtojai, bet ir nemaža svečių iš svetur – iš Latvijos Daugpilio pedagoginio universiteto, Rygos universiteto, Lenkijos filologijos instituto, Maskvos lingvistikos universiteto, Rytų slavų filologijos instituto ir kitur. Deja, dauguma pastarųjų negalėjo dalyvauti dėl tam tikrų kliūčių, kilusių gaunant visas, tačiau jų pranešimai, tikimasi, bus išspausdinti, kai bus parengtas konferencijos straipsnių rinkinys.

Konferencijos dalyviai, pagal pranešimų pobūdį, nagrinėjamų problemų artumą, buvo suskirstyti į keletą sekcijų. Sunku būtų apžvelgti visų konferencijos dalyvių pranešimus, nuotaiкас

vyravusias diskusijų metu, juolab kad ir tyrinėjimo sritys buvo labai skirtingos, įvairios.

Kalbotyrininkai, dalyvavę sekcijos "Tekstas kaip didaktinė priemonė" (pirm. doc. I. Boikienė) darbe, analizavo kalbos faktus didaktiniu aspektu.

L. Sardikas (Daugpilio pedagoginis universitetas) pranešime "Didactic Value of Texts in Teaching English to Primary School Pupils", nagrinėja didaktinius reikalavimus, keliamus anglų kalbos mokomajai medžiagai pradinį klasių mokiniams. Apžvelgiamos teksto turinio, formos struktūros ir kitos savybės, nubrėžiami šiuolaikiniai skaitymo tikslai, iškeliami įvairūs darbo su tekstu metodai.

Kolegė mokslininkė iš to paties universiteto O. Šostaka pranešime "Psychological and Methodological Significance of the Text for Oral Speech Development" pažvelgė į skaitymo mokomąją

medžiaga iš psichologinių ir metodologinių pozicijų, iškelė nevalingosios atminties reikšmę mokymo procese, išskyrė skaitymo programos fazes, pabrėžė rolinių žaidimų svarbą. Visos išvados moksliskai pagrįstos. Nauja ir vertinga pranešime buvo mokomųjų pratimų distribucija laike.

Aktualūs ir turiningi pranešimai buvo nagrinėti sekcijos "Kalbinė stiliaus priemonių raiška" pranešimuose (pirm. doc. J. Abaravičius ir doc. N. Katinienė).

I. Guseynova (Maskvos lingvistikos universitetas) pranešime "Rhetorische Mittel im modernen medialen Werbetext" mėgino patikrinti conceptualią mintį, kad reklama itin veikia žmonių sąmonę, ja manipuliuoja. Prelegentė rėmėsi žurnalu "Stern", "Der Spiegel", "Focus", "Impulse", "Capital" ir kitų reklamų pavyzdžiais.

Autorė sistemiskai parodė, kaip retorinėmis ir kitokiomis priemonėmis stengiamasi veikti, sužavėti žmogų. Reklamos intencija, strategija grindžiama tikslingomis priemonėmis, yra paviekti. Pranešimas aktualus, turinčias.

Kolėgė iš to paties universiteto M. Tomskaja savo pranešime "Socialinės reklamos diskurso išskyrimas" suformuluoja naują diskriptyvinę reklamos tipą – socialinę reklamą, brėžiančią gyvybiškai svarbias visuomeninio gyvenimo puses; nagrinėja jos verbalinius ir neverbalinius elementus. "kolektyvinio autoriaus" strategijas ir reklamos diskurso santykį su adresatu.

T. Dubrovskaja (Daugpilio pedagoginis universitetas) straipsnyje "Translational Analysis of the Text as a Translational Course Component" analizavo vertiminio teksto nagrinėjimo tipus (diskursyvinį, stilistinį, komponentinį ir kt.), įvairius tekstų žanrus, autoriaus ideolektą, diskurso universalijas, funkcinę sakinio perspektyvą, leksines "skyles", prasminius, pragmatinius ir kultūrinius komponentus ir kt. tekstologinius momentus, kurie reikalauja vertėjo dėmesio ir yra būtini žinoti aukštosios mokyklos studentams, besimokantiems vertimo technikos. Pranešimas vertas mokslininkų dėmesio.

J. Čipienė (Vilniaus universitetas) pranešime "Stilistische Aspekte der lexikalischen Stilmittel" išsamiai, sistemiskai nagrinėjo stiliaus raiškos priemones, kurios kyla iš kalbos leksikos reiškinų, vienetų, jų grupių, sluoksnių savitumo, paradigmų. Pranešime apstu įdomių minčių, savitų autorės apibendrinimų.

Įdomias naujas mintis stilistikos moksle keliantis doc. J. Abaravičius (VU, Kauno humani-

tarinis fakultetas) pranešimas "Brūkšny – emfatiinių tapatybių ir priešpriešų ženklas". Čia nagrinėjama šio skirtuko stilistinės galimybės, tapatinamoji ir priešpriešinė funkcijos, kalbos priemonių raiškos sustiprinimo atvejai.

Doc. N. Katinienės pranešime "English Idioms. Unconventional Inquiry", pristatoma nauja anglų kalbos idiomatikos koncepcija. Atmesdama klasikinį "demotyvacijos" kriterijų kaip pagrindinį idiomatinių frazeologizmų požymį, autorė pateikė naujausius lingvistinius tyrinėjimus, įrodančius, kad beveik visuose frazeologiniuose vienetuose pažodinė atskirų komponentų reikšmė yra tas lemiamas taškas, kuriuo remiantis yra suvokiama visos frazės bendra idiomatika.

Įdomūs ir originalūs buvo kalbininkų, kurių tyrinėjimo objektas susijęs su semiotine, semantine gramatine teksto analize, pranešimai.

Doc. A. Ružės (VU Kauno humanitarinis fakultetas) pranešime apžvelgiama sudėtinių sakinių klasifikavimo istorija, nurodomi kriterijai, kuriais remiantis sakiniai klasifikuojami įvairiuose sintaksės darbuose. Pateikiama sudėtinių sudėtingųjų sakinių klasifikacija ir nurodoma, kad rėminis jungiamaisiais žodžiais, komponentų sandara galima suklasifikuoti tiek sudėtinius paprastuosius, tiek sudėtinius sudėtinguosius sakinius.

J. Čirūnaitės pranešimo tema įdomi tiek kalbos istorijos, tiek kultūros istorijos požiūriu. Čia analizuojami XVI a. LDK kariuomenės surašymo dokumentuose pasitaikantys baltiški asmenvardžiai, paplitę slaviskose teritorijose. Remdamasi analizuojama medžiaga autorė daro prielaidą, kad XVI a. LDK egzistavo bajorų migracija.

Įdomus ir aktualus A. Pribušauskaitės (VU KHF) pranešimas, skirtas leksinės semantikos problemoms. Jame apžvelgiama vieno mušimo veiksmažodžių valentinio palydovo – objekto linksnio, kuris sakinyje atlieka patiento semantinę loginę funkciją, raiška. Tokio pobūdžio analizė padeda atskleisti tiriamosios veiksmažodžių grupės junglumą.

Visų dalyvavusių mokslininkų temos, nagrinėjamos problemos buvo aktualios, novatoriškos. Konferencijoje skaityti pranešimai įdomūs labai naudingi ir reikšmingi tiek mokslui tiek praktikai.

* * *

Konferencija vyko liberalaus mąstymo aplinkoje. Nuosaiiki klausytojų arba žiūrovų reakcija rodė, kad galime laisvai priimti įvairias nuomones, o tai atskleidžia aukštą mūsų išprusimo lygį. Tačiau dažnai glumindavo po pranešimų įsivyraujanti tylą. Liberalus mąstymas, išpažįstantis aptariamo dalyko daugiareikšmiškumą, įteisina diskusijų laisvę, ginčo įkarštį. Kalbos barjerai, tematikos įvairovė šia prasme turėjo būti menkniekis literatams, gyvenantiems iš kalbos resursų. Apie kiekvieną dalyką galima kalbėti ir ginčytis, net jeigu nesupranti nė vieno žodžio kita kalba. Tačiau daugiareikšmė tylą, įsivyraujanti po pranešimų, buvo iškalbingesnė už kelis bandymus užmegzti diskusijas. Ji tarsi rodė, kad klausytojus visiškai tenkina bet kokio požiūrio į dalyką vienareikšmiškumas. Gal dėl to kalti buvo pranešėjai, savo darbus pateikę kaip tobulo analizės pavyzdžius, užglaistydami visus prieštaravimus ir atsidirbami nuo problemos.

Dabar, pasibaigus konferencijai, jos dalyviai pasakys, kad konferencija turėtų būti konferencija, apmaudžiai suvokdami, jog nepasinaudojo tomis galimybėmis, kurių tikrai buvo, kad toks renginys nėra proga pasirodyti, kaip mes mokame suprasti ir rašyti. Konferencija turėtų remtis esmingiausiais tikslais, kurie padėtų išsiaiškinti, kodėl mes taip mąstome ir rašome, o jos aukščiausia vertė atiskleistų būtent savojo mąstymo klystkelių ieškojimu; galbūt tokių klystkelių, kurie buvo neišnaudotos galimybės, tačiau, vienaip ar kitaip mąstydami, mes jų atsisakėme. Deja, daugelis nepasinaudojo tokia galimybe "nusišnekėti", išsakyti slaptas abejones, iš tiesos sakos persikelti į melo tyrą. O tai galėtų reikšti, kad liberalų mąstymą pas mus jau keičia tendencingas liberalizmas.

Nors dabar jau per vėlu ir, kaip sako rusai, po muštynių neverta mojuoti kumščiais, tačiau verta pabaigti klausti, iškelti tas problemas, kurias pražiopsojome. O gal šios problemos bus užuomina kitos konferencijos temoms.

Vieną įdomiausių pranešimų perskaitė mūsų universiteto docentė daktarė Vytautė Pasvenskienė – "History of Literature: An Alternative Text Book?" Jame pateiktos V. Nabokovo mintys kaip "subjektyvus" požiūris į rusų literatūros istoriją. Tačiau kokia neįkainojama pranešimo vertė mums, norintiems pagaliau permąstyti dabartinius lietuvių literatūros istorijos vadovėlius, atrasti "naujų objektyvumo kriterijus", galbūt pratęsti pro-

fesoriaus A. Radzevičiaus minties kelią, kuris leidžia išsivaduoti iš to visuotinio fatalizmo, trukdančio mums susivokti savo aplinkoje, laisvai pasijusti literatūros kūrinių apsuptyje ir iš naujo juos atrasti. Kiekviena literatūros požiūrių kaita remiasi kitokia literatūros istorijos samprata, tačiau kol kas didesnė mūsų literatūrai dalis tebėra liberalūs fatalistai, abejingi savo literatūros istorijai, mąstydami ją analogiškai Europos ir Pasaulio literatūros istorijai, kurią parašė mūsų seneliai.

Koks pamokantis, netgi auklėjantis profesoriaus D. Jenkins'o darbas, – "Reading Wordsworth: A Range of Critical Response". – nukreiptas prieš bet kokį vienašališką objektyvumą, atsiribojantį nuo kūrinio sampratos. Profesorius kritiškai apžvelgia keletą kūrinio išaiškinimo metodologijų ir kūrinio sampratą nulemiančių ideologijų, kurių išvados pasiremiant Vordsvorto poezija atskleidžia stulbinantį melo ir tiesos subuvimo paradoksą. Beje, šis paradoksas nėra labai naujas. Apie jį kalbėjo jau Aristotelis, teigdamas, kad tas, kuris sako, jog viskas yra tiesa, teisingą privalo laikyti ir tą teiginį, kuris yra priešingas jo teiginiui ir kartu savąjį teiginį paverčia neteisingu ir atvirksčiai... Tendencingo liberalizmo laikais, kai visos metodologijos yra teisingos, kadangi visos yra teisėtos, kartu visos jos yra ir klaidingos ir todėl įteisintos kaip galimybės klysti. Galejome profesoriaus D. Jenkins'o paklausti, ką jis galvoja apie atsakomybę, kurią kartais prisimename, vertindami kūrinių.

Profesoriaus Algio Tomo Geniušo tekstas "Archetypical Symbolism in Schakespeare's Tragic-Comedy "The Winters Tale", aiškinantis Šekspyro dramos herojų gyvenimo ciklą, buvo nepriekaištingai atliktos analizės pavyzdys. Tačiau kokią progą pražiopsojo klausytojai. Kad Šekspyro kūryba, kaip apskritai bet kokia kūryba, remiasi archetipiniais simboliais, – šiais laikais jau nieko nestebina, tačiau būtų įdomu sužinoti, ar mūsų laikų menas remiasi tais pačiais archetipiniais simboliais. O gal Šekspyro kūryboje, jos raidoje galima rasti vis kitokių archetipinių simbolių įtaką, kurių seka, perėjimas iš vieno archetipų komplekso į kitą, atspindėtų jo dramos kūriniuose kaip dramatiškas savęs mąstymas, galbūt šios raidos suvokimas leistų "iš vidaus" atkurti Šekspyro biografiją ir įrodytų jo kaip žmogaus realumą.

Izoldos Gabrielės Geniušienės darbas "D. H. Lawrence's Fantasia of the Unconscious" taip pat nesulaukė verto dėmesio. Gal dėl to, kad angliskai mes mokame skaityti, bet nesugebame klausyti.

Daugelis tikrai suvokė išgirdę kažką įdomų, reikšmingą, tačiau nesurado savyje galios įsivaizduoti paslaptingos fantazijos šaltinių, iš kurių gimė D. H. Lorenso romanai „Vaivorykštė“, „Išimylėjusios moterys“. Čia tikrai buvo apie ką pašnekėti, galima buvo tiesiog paklausti, pavyzdžiui, ką žmogus girdi ir ko jis tuo pačiu metu klauso, ką jis mato ir ką matydamas įsivaizduoja. Taigi vėl pražiopsojom galimybę.

Elinos Naujokaitienės pranešimas „R. Barthes'o ir J. Kristevos teksto teorijų ypatybės šiuolaikinės literatūrologijos kontekste“ ir Loretos Mačianskaitės darbas „Pasaulio ir kalbos santykių įtampa prozos diskurse“, nagrinėjantys šiuolaikinės teksto diskurso problemas, buvo perskaityti lietuviškai, tačiau mažai kas galėjo suprasti tų problemų ratą, kurio viduje bando susivokti semiotikos mokslas, vis iš naujo priverstas permąstyti savo pagrindines sąvokas, vis kitaip apibrėždamas tyrimų sritį, jos santykį su kitais mokslais. Galbūt vertėjo šiuose darbuose semiotinei sampratai priešpastatyti kitokį pasaulio, kalbos aiškinimo būdą, semiotinį požiūrį, apibūdinti jo priešingybės suvokimu. Tačiau semiotikai vis dar tebetriūšia į nieką nekreipdami dėmesio, bandydami susikurti tokią instrumentuotę, kuri tiktų bet kokiam dalykui išaiškinti, tam išgalvodami vis naujus terminus. Mes, paprasti aktantai, išmokę elementarų semiotikos sąvokų žodynelį, priversti

kiekvieną kartą iš naujo stebėtis, kad tai nėra tai, apie ką galvojome. Turbūt nėra kito tokio mokslo, kurio vidinė raida būtų tokia sparti, o pažanga keltų tiek daug abejonių. Klausytojai apsimėsdami, kad viską supranta, liko abejingi vienos pranešėjos pastangoms išsiveržti iš semiotinio kvadrato rėmų.

Du M. Lermontovo herojai, retkarčiais susitinkdami, beveik neturėdavo apie ką šnekėti, nes jie jau viską žinojo, todėl plepedavo apie pačius nereikšmingiausias kasdienius įvykius, bandydami prablaškyti visažinybės nuobodulį. Vienas iš jų savo gyvenimą baigė tragiškai, iš dalies todėl, kad jam nusibodo visažinybė. Kartais atrodo, kad ir mes einame šiuo lemtingu keliu. Čia aprašyti pavyzdėliai iš konferencijos eigos galėtų mus išgelbėti, įkvėpdami kitokiam mąstymui, nes, kaip sakė vienas konferencijos dalyvis, mąstymas yra gyvenimo geismas, to geismo apmąstymas, dalyko suvokimas atpažįstant jame geismą mąstyti, o tai visai nėra nuobodu ir užkerta kelią bet kokiai liberalizmo tendencijai.

Gal tai pagaliau mus įkvėps organizuoti daugiau konferencijų, kurių metu nepabijosim šnekėdami užlipti kam nors ant kojos ar net ant gerklių ir priversim prisipažinti, kodėl jis taip galvoja.

Giedrius Unikauskas

TARPUKARIO LIETUVOS LITERATŪRINIS GYVENIMAS

1998 metų lapkričio 11 dieną Maironio lietuvių literatūros muziejuje įvyko konferencija „*Tarpukario Lietuvos literatūrinis gyvenimas*“. Įvadinį pranešimą „Tarpukario literatūrinis gyvenimas fotografijose“ skaitė muziejaus direktorė Aldona Ruseckaitė. Ji sakė: „ši konferencija – tarsi kaunietiškojo „Art Deco“ tąsa. Mat, Nacionaliniame M. K. Čiurlonio dailės muziejuje nuo spalio 22 dienos veikia paroda „Art Deco Lietuvoje“. Išleistas jos katalogas ir surengta dvejų dienų tarptautinė mokslinė konferencija „Modernumas ir identiškas: dailė 1918–1939“. Visi renginiai skirti Lietuvos Respublikos 80-mečiui. Labai svarbu, kad tai vyksta Kaune – buvusioje Laikinojoje sostinėje, krašto politikos, ekonomikos ir kultūros centre. Nuotraukose atsispindi, kaip per Nepri-

klausomybės dvidešimtmetį miestas keitėsi: įgijo europietišką išvaizdą, jame kūrėsi kultūriniai židiniai, draugijos, organizavosi spauda, virė akademinis ir meninis gyvenimas: vyko literatūriniai vakarai, garsėjo teatro seminaras universitete, sparčiai kilo ir kito lietuviškoji meninė inteligentija, literatūra, dailė, teatras (ne tik mada) artėjo prie europinių kontekstų, suvešėjo net lietuviškoji meninė bohema. Tą liudija nuotraukos (jų buvo išskabinta apie 50), kartais iškalbingesnės už samprotavimus.

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių literatūros katedros vedėjas docentas Giedrius Viliūnas pranešime „Literatūrinis gyvenimas teoriniu žvilgsniu“ iškėlė keletą fundamentalių, tradicinėje lietuvių literatūros istoriografijoje silp-

niau išgvildentų klausimų: kas gi tas literatūrinis gyvenimas iš tiesų? ką galima apie jį sakyti, ir ko – ne? ar cenzorius – literatūrinio gyvenimo dalis? ar bažnytinis budrumo tarnybos – taip pat literatūrinis gyvenimas? ar priskirtini literatūriniam gyvenimui jo užkulisiai ir kasdieniai, netgi nepastebimi dalykai? Ieškodamas atsakymo, pranešėjas lenkų literatūros moksle atrado sąvoką “literatūrinė kultūra”, apimančią visa, kas reiškiasi literatūriniame gyvenime. Šią kultūrą formuoja suvokėjai plačiąja prasme, tarpininkai leidėjai, įvairios literatūros funkcionavimo sferos: kultūrinė politika, cenzūra, mecenavimas, mokyklinės programos ir pan. Visa tai ir yra literatūrinė kultūra. Be jos nebūtų literatūrinio gyvenimo. Be literatūrinio gyvenimo nebūtų literatūrinės kultūros. Literatūrinis gyvenimas, anot pranešėjo, – viena svarbiausių komunikacijos sričių. Teorinis žvilgsnis leidžia įžiūrėti to gyvenimo formas, lyginti jas su kitų literatūrų specifiškai, gretinti tipologiškai, apmąstyti centro ir periferijos santykį. Dar neprašytos literatūrinės Kauno kavinės, kabaretai, salonai, apskritai literatūros institucionalizacija bei cenzūros funkcionavimas, rašytojų kultas Lietuvoje.

Vytauto Didžiojo universiteto asistentė Ingrida Matusėvičiūtė aptarė iškilias tarpukario veikėjo Juozo Keliuočio kritikos ir eseistikos rinktinę, išryškindama joje meno, kultūros ir asmens dominantes. Girdėjome naują J. Keliuočio kultūrinės veiklos ir kritikos (skelbtos “Granite”, “Naujoje romuvoje”, “Židinyje”, “Kūryboje”) perskaitymo versiją. J. Keliuotis, anot I. Matusėvičiūtės, antruoju Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiu buvo Kauno kultūrinio gyvenimo prezidentas; jis priskirtinas prancūzų kultūrinės istorinės kritikos apologetams. J. Keliuočio darbai atspindi pozityvumą įveiką lietuvių kultūroje, savotišką integracijos į bendraeuropinę panoramą, kūrybos universalizmo utopiją, kurios pagrindinis veikėjas – laisva ir savaranki asmenybė. Anot J. Keliuočio, meno paskirtis – atskleisti vidinę prasmę, o ne ją deformuoti. Tik dvasingas ir laisvas individas gali tai atlikti.

Vilniaus universiteto magistrantė Loreta Jakonytė kalbėjo apie laikotarpio rašytojų profesionalizaciją, perėjimą nuo mėgėjų prie naujos kokybės kūrėjo sampratos formavimosi. Lietuvoje III – IV dešimtmečio rašytojų savivokoje kūryba dar nebuvo traktuojama kaip profesija, daugiau – poeto, įkvėpto pranašo pašaukimas (nors revoliucinis avangardas jau bandė tam oponuoti). Švie-

tėjiškos veiklos tradicija išliko, bet rašytojų požiūris į savo pačių užsiėmimą vis dėlto kito. Literatūrinių renginių, vakarų organizavimas tapo darbu, profesinė veikla ima darytis svarbesnė už laikyseną. Kadangi daugelis dirbo pašalinį darbą (mokytojais, žurnalistais), tad materialinis atlygis už kūrybą taip pat virto svarbiu profesionalizavimosi faktoriumi.

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto magistrantė Dalia Jakaitė konferencijoje skaitė pranešimą “Misterijų pastatymai trečiojo dešimtmečio Lietuvoje”. Prelegentė juos aptarė ateitininkijos kontekste. Trečiojo dešimtmečio misterijoms (V. Krėvės “Likimo keliais”, L. Giros “Paparčio žiedas”, V. Mykolaičio-Putino “Nuvainikuotoji vaidilutė”), be estetinio pasigėrėjimo, būdinga simbolistinė tautos mistinės dvasios interpretacija, ceremonialinės lauko vaidinimo dramos elementai, panteistinės teosofinės pasaulėžvalgos ir krikščionybės sankirtos. Vis dėlto greta literatūros ir teatro šios misterijos tenkinosi periferiniu vaidmeniu.

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto doktorantė Brigita Speičytė pranešime “Vadų problema Nepriklausomoje Lietuvoje (Maironis, Antanas Smetona)” aptarė Maironio receptiją A. Smetonos tekstuose. 1932 m. poetui mirus, jis vadintas lietuvių tautos pranašu. Pranešėja kėlė klausimą: kokiu būdu Maironis – tradicinis, moralinis autoritetas, tobulas lietuvis – iškilias publicisto A. Smetonos tekstuose įgyja savotišką pareigūno statusą. Jam tarsi duodami įžadai, poetas susimbolinamas. Poeto populiarumu A. Smetona pasinaudoja savo kaip valstybininko įvaizdžiui formuoti, politinį autoritetą stiprindamas savo paties iškalba, ieškodamas savo kaip vado galios įrankių ir šaltinių.

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto docentė Irena Slavinskaitė konferencijoje aptarė dvasinės ir estetinės sintezės problemą Bernardo Brazdžionio kūryboje, ryškino minties sutelktumą detalėje. Tyrinėtoja pabrėžė poeto meditacijų svarbą žmogiško gyvenimo ir tarnybos savajai tautai prasmę.

Dalia Striogaite (literatūrologė iš Šiaulių) naujai interpretavo Juozo Žlabio-Žengės avangardiškąjį “Anykščių šilėlį”; remdamasi prieškarinėmis L. Giros, J. Šimkaus recenzijomis, dabartinių kritikų V. Pakalniškio, K. Nastopkos, V. Kubiliaus, V. Katiliaus nuomonėmis apie šią “nervuotą” poemą, atskleidė rusų futuristo V. Chlebnikovo ir mūsų poeto kalbos aktualizacijos sąsajas. Per ap-

nuoginto žodžio šaknis ieškota archajiškojo pirmapradžiškumo, nešąvokinės kalbos, sąsajų su matematika, kubizmo principais dailėje.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus darbuotoja Pranciška Genevičiūtė skaitė pranešimą "Moralinis aspektas literatūros kritikoje". Prelegentė įsitraukė į seną ginčą, ar kritika yra mokslas ar menas, pailiustruodama pavyzdžiais dėl kritikų santykio su B. Sruogos "Milžino paunksme". J. Keliuotis esą akcentavo dorovinį moralinį principą, K. Korsakas – ideologinį ir panašiai.

Kita Maironio lietuvių literatūros muziejaus darbuotoja Regina Mažukėlienė savo tyrinėjimų apie J. A. Herbačiauską – gyvenimo artistą ir gyvąją legendą – rezultatus pristatė pranešime "Gyvenęs ne protu, bet širdimi". Šio kūrėjo gyvenimo tarpsnių Krokuvoje. Kaune ir Vilniuje aptarimus lydėjo gausi muziejininės surinkta fotografinė ir faktinė medžiaga, spalvingi pavyzdžiai, įdomūs amžininkų atsiminimai. Pranešėją sužavėjo J. A. Herbačiausko asmenybė, jo pastangos garsinti Lietuvos vardą, kurti lietuviškai ir lenkiškai, siekti utopinių Lietuvos ir Lenkijos susijungimo idėjų įgyvendinimo, nebijojimas tapti nepopuliariu ir išlaikyti savąjį "aš".

Apie tarpukario literatūros vertinimo problema savotiškai apibendrinamas konferenciją min-

timis dalijosi literatūrologas Ramutis Karma-lavičius. Jis lietė ir personalijas, ir kūrybinius sąjūdžius, kritikuodamas vadovėliškai trafaretines jų traktuotes. Patikslino kai kuriuos pranešėjų teiginius, replikavo dėl lengvabūdiškų prieškario asmenybių vertinimo. A. Jakšto-Dambrausko moralizmas – teoriškai fundamentalus, todėl iki šiol neišryškintas mūsų istoriografijoje, kaip ir jo antipodo – J. A. Herbačiausko kūrybos iracionalumo apoteozė, svetima sukaustyta dabarties horizontui, savimonei, neturinčiai kultūrinio laisvumo įdirbio, kuriuo pasižymėjo J. Keliuočio fenomenas. Aiškus istorinis ir tipologinis mentalitetų prasilenkimas; tarkim, pjūvininkai nebijojo pafroiduoti, vadinas, būti lygiavertiškoje savo laiko idėjų aukštumoje, o pas mus bijoma teorinio metodologinio XX a. galo pliuralizmo ir atvirumo, murkdamosi kanonizuotame lituanocentrizme. Tiesiog stinga kompleksinio tarpukario Lietuvos įvertinimo, kokiam pradžia buvo padarę dar 1961 m. išėvijios intelektualai, "Metmenų" diskusijoje pademonstruodami blaivų analitinį požiūrį be politiškai naivių emocijų, kurios būdingos pas mus dominuojančiam santykiui su ikikarine Nepriklausomybe.

Gabija Sereikienė

LIETUVA IR LATVIJA XX AMŽIUIJE

1998 m. spalio 22 – 24 d. VDU įvyko tarp-tautinė konferencija "Lietuva ir Latvija XX amžiuje". Tai jau antroji tokia konferencija. Ją organizavo ir koordinavo VDU Letonikos centras.

Konferencijos tikslas buvo apžvelgti dviejų šalių mokslo ir politikos raidą tiek savarankiškai orientuojantis į užsienio politiką, tiek vystant tarpusavio kaimynystės santykius. Be to, mokslininkų bendradarbiavimas yra geriausia liaudies diplomatijos forma, nes yra paremta gera valia, kuri neišvengiamai persiduoda ir abiejų šalių politikams.

Šioje konferencijoje darbavosi 6 sekcijos: etnokultūros, istorijos ir politologijos, kalbotyros, literatūrologijos, menotyros, sociologijos. Iš viso perskaityti 68 pranešimai.

Konferenciją rėmė Atviros Lietuvos fondas ir Latvijos ambasada Lietuvoje.

Plenariniame posėdyje už indėlių plėtojant bendradarbiavimą Latvijos ambasada įteikė diplomus VDU prorektorii Povilui Zakarevičiui ir Humanitarinio fakulteto dekanui Romuolui Apanavičiui. Pranešimus perskaitė B. Genzelis ("Lietuvių–latvių vienybės idėja XX a. pr."), K. Župerka ("Latviai ir lietuviai: tautinio charakterio ir tautinio stiliaus koreliacija"), I. Stepinia ("Etnopolitika ir 7 Saeimos rinkimai Latvijoje"), R. Apanavičius ("Lietuviai ir latviai XX a. etninės muzikos duomenimis"), R. Ozolas ("Baltijos šalys XX a. Baltijos jūros valstybių geopolitikoje").

Etnokultūros sekcijoje vyravo mito ir simbolių sąsajos pasakojamojoje tautosakoje, ypač įdomus buvo J. Kursytės pranešimas "Neomitizmas XX a. pr.: žalčio simbolika latvių literatūroje ir tapyboje", R. Muktupavelos pranešimas apie šamanizmo apraiškas tautosakoje. A. Butkaus pra-

nešime buvo akcentuojama, jog daugelis archajiškų mūsų mitologijos bruožų išliko dėl velyvo (XVII-XVIII a.) baltų sukrikščionėjimo.

Istorijos ir politologijos sekcijoje perskaityti įvairiausių temų pranešimai, daugelis iš jų sukėlė nemažai diskusijų, tai V. Trimailovo apie mirties baismės panaikinimą, Z. Butkaus apie SSSR žvalgybą Baltijos šalyse 1920 – 1940 m. ir kt.

Vienoje iš gausiausių – kalbotyros sekcijoje – didelio susidomėjimo sulaukė K. Garšvos pranešimas apie Lietuvos Žiemgalos vietovardžius, V. Vasiliauskiene – apie "Punktų sakymų" kompiuterinio teksto rengimo problemas. L. Baluodė labai nuosekliai apžvelgė lietuvių ir latvių leksikografijos paraleles.

Literatūrologijos sekcijoje, be jokios abejonės, vyravo modernizmo tematika tiek lietuvių, tiek latvių literatūroje. Puiku, kad daugelio pranešėjų pasisakymuose stengtasi palyginti atitinkamų laikotarpių lietuvių ir latvių ar net amerikiečių literatūrą. Su malonumu išklaudyti pranešimai apie lietuviškosios ir latviškosios miesto temos plėtotę K. Binkio ir A. Čako poezijoje (K. Vaisvalavičiene), apie modernizmo apraiškas latvių literatūroje XIX – XX a. sandūroje (V. Vecgravis) ir kt.

Menotyros sekcijoje taip pat perskaityta daug vertingų ir įspūdingų pranešimų. Tai ir baltiškųjų juostų simbolika (P. Stanišauskas), ir latvių bei lietuvių naujoji režisūra (G. Zeltinija), ir pranešimas apie Kupiškio bažnyčią ir latvių prof. K. Rančevskį (S. Samuolienė).

Sociologijos sekcijoje daugiausia buvo šnekėta apie dabartinę sociologinę situaciją Lietuvoje ir

Latvijoje (A. Vosilyūtė, D. Tureikytė). Dalyviams taip pat rūpėjo valstybinės kalbos problemos Lietuvoje (V. Kazlauskienė) ir Latvijoje (S. Omarova).

Tikimasi, kad konferencija padėjo išsiaiškinti pagrindines abiejų šalių mokslo ir politikos tendencijas, taip pat numatė būdus, kaip ateityje lengviau spręsti problemas, atsirandančias dėl skirtingų orientyrų ar prioritetų. Be to, nemažiau svarbūs ateičiai turėtų būti ir individualūs mokslininkų kontaktai, užsimezge konferencijos metu. Taip pat buvo pasirašyta VDU ir Latvijos kultūros akademijos bendradarbiavimo sutartis. Konferencijos rezoliucijoje numatoma bendromis jėgomis tyrinėti Lietuvos – Latvijos pasienio tarmes, taip pat leisti humanitarinės ir socialinės tematikos žurnalą "Acta Baltica". Pritarta idėjai steigti Latvijos universiteto ir Latvijos kultūros akademijos Litanistikos centrą. Konferencija kreipėsi į abiejų šalių vyriausybes, ragindama greičiau išspręsti nesutarimus dėl Būtingės terminalo ekologinės saugos ir abiejų valstybių sienos Baltijos jūroje.

Lietuvos ir Latvijos mokslininkų susitikimas buvo tarsi Latvijos Respublikos jubiliejaus minėjimo tęsinys. Lapkričio 18 d. sukako 80 metų nuo nepriklausomybės paskelbimo. Latvijos ambasadorius Atis Sjanytis konferencijos ir parodos "Latvija 1990 – 1998 m.: politika, ekonomika, kultūra" atidarymo proga pakvietė visus į priėmimą Kauno viešojoje bibliotekoje.

Violeta Butkienė